

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA IJODIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDA STEAM MUHITINING MOTIVATSION IMKONIYATLARI

Xalilova Barno Toirovna

Pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida ijodiy kompetentlikni rivojlantirish jarayonida STEAM muhitining motivatsion imkoniyatlari tahlil qilinadi. STEAM yondashuvi fan, texnologiya, muhandislik, san‘at va matematika integratsiyasiga tayangan holda talabning bilish faolligi, mustaqil fikrlashi, amaliy muammo yechish tajribasi hamda kasbiy o‘zini namoyon etish ehtiyojini kuchaytirishi yoritiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim pedagogini tayyorlashda bunday muhit qiziqish uyg‘otish, ichki motivatsiyani qo‘llab-quvvatlash, o‘z kuchiga ishonchni mustahkamlash, hamkorlikka asoslangan ijodiy faoliyatni yo‘lga qo‘yish va ta‘lim natijasini real mahsulot bilan bog‘lash imkonini berishi ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: STEAM ta‘limi, ijodiy kompetentlik, motivatsiya, boshlang‘ich ta‘lim, bo‘lajak o‘qituvchi, ichki rag‘bat, fanlararo integratsiya.

KIRISH

Zamonaviy ta‘lim tizimi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisiga faqat dastur mazmunini yetkazuvchi mutaxassis sifatida emas, balki o‘quvchini fikrlashga, izlanishga, savol qo‘yishga, sinab ko‘rishga va yangilik yaratishga undovchi pedagog sifatida qaramoqda. Ana shunday talablar fonida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining ijodiy kompetentligi alohida ahamiyat kasb etadi. Ijodiy kompetentlik pedagogning yangi g‘oya ishlab chiqishi, o‘quv vaziyatini nostandart ko‘ra olishi, metodlarni moslashtirishi, integrativ topshiriqlar yaratishi, o‘quvchi faoliyatini qiziqarli va maqsadga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etishi bilan namoyon bo‘ladi. Bunday sifatlar esa tayyor formulalar orqali emas, balki faol, qiziqarli, tajribaga tayangan, xatodan qo‘rqmaydigan va natijani ko‘rishga imkon beradigan o‘quv muhitida shakllanadi. Shu nuqtai nazardan STEAM muhiti

bo'lajak pedagog shaxsining ichki imkoniyatlarini ochishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik sharoitlardan biri sanaladi [3], [4].

ASOSIY QISM

Ijodiy kompetentlik mohiyatan bir necha tarkibiy qatlamdan tashkil topadi. Birinchi qatlam kognitiv yo'nalish bilan bog'liq bo'lib, unda talabning muammoni turli rakursda ko'ra olishi, faraz ilgari surishi, fanlararo bog'lanishlarni topishi va dalillarga tayangan holda yangi yechim ishlab chiqishi ko'zda tutiladi. Ikkinchi qatlam operatsion-amaliy xususiyatga ega bo'lib, bunda loyiha tuzish, model yaratish, topshiriqni bosqichma-bosqich tashkil etish, resurs tanlash va natijani himoya qilish malakalari shakllanadi. Uchinchi qatlam esa shaxsiy-refleksiv yo'nalishdir. Unda o'z imkoniyatiga ishonch, tashabbuskorlik, tavakkal qilishga tayyorlik, hamkorlikka ochiqlik va o'z faoliyatini tahlil eta olish sifati mujassam bo'ladi. STEAM muhiti aynan shu uchala qatlamni bir vaqtda harakatga keltira olishi bilan ajralib turadi. Chunki bu muhitda talabadan faqat to'g'ri javob emas, balki to'g'ri savol, asosli g'oya, ishlaydigan model va mazmunli taqdimot talab etiladi. Bunday talab esa ichki rag'batni faollashtirib, ijodiy kompetentlikni amaliy vazifa darajasiga olib chiqadi [2], [3].

STEAM muhitining birinchi katta motivatsion imkoniyati qiziqish uyg'otish va uni saqlab qolish xususiyatidir. An'anaviy auditoriyada talaba ayrim hollarda o'zlashtirish uchun o'qiydi, baho uchun topshiriq bajaradi yoki tayyor ma'lumotni eslab qolishga urinadi. STEAM muhitida esa vazifa real hayotga yaqinlashadi. Masalan, boshlang'ich sinf uchun ekologik burchak maketini yaratish, oddiy o'lchov vositasini loyihalash, ertak qahramoni asosida harakatlanuvchi model ishlab chiqish, matematika va san'atni birlashtirgan didaktik o'yin tayyorlash singari topshiriqlar talabning faoliyatga shaxsan aralashishini ta'minlaydi. Vazifa mazmuni qanchalik ma'noli va ko'rinarli bo'lsa, unga nisbatan qiziqish ham shunchalik kuchli bo'ladi. Qiziqish esa motivatsiyaning dastlabki manbai sifatida ijodiy fikrning ishga tushishiga zamin yaratadi. Shu jihatdan STEAM muhiti bo'lajak o'qituvchini "nima uchun o'qiyapman" degan savolga aniq javob topishga olib keladi. Bu esa kasbiy identifikatsiyani mustahkamlaydi [1], [5].

Ikkinchi muhim imkoniyat ichki motivatsiyani kuchaytirish bilan bog'liq.

Tadqiqotlarda STEAM asosidagi ijodiy modullar o'quvchilarning o'z kuchiga ishonchi va faol ishtirokini oshirishi, ayniqsa o'zini sinab ko'rish, tajriba qilish, xato ustida ishlash va natijani qayta yaxshilash imkonini berganida samaraliroq bo'lishi ko'rsatilgan. Bunda motivatsiya buyruq yoki nazoratdan emas, mustaqil yechim topish lazzatidan paydo bo'ladi. Talaba o'z g'oyasi ishlaganini ko'rganda unda muvaffaqiyat hissi tug'iladi, muvaffaqiyat hissi esa keyingi murakkabroq topshiriqqa kirishish uchun ichki turtki beradi. O'z navbatida, o'z kuchiga ishonch ijodiy xavf qilishga tayyorlikni oshiradi. Noodatiy fikr aytishdan cho'chimaydigan, o'z modelini himoya qila oladigan, kamchilikni ko'rib uni tuzata oladigan talaba ijodiy kompetentlikning shaxsiy komponentlarini faol rivojlantiradi. STEAM muhitida san'at, dizayn va erkin tasavvur elementlarining mavjudligi ana shu psixologik erkinlikni mustahkamlaydi [1], [2].

Uchinchi motivatsion imkoniyat hamkorlik orqali namoyon bo'ladi. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi kelajakda individual emas, jamoaviy pedagogik faoliyat subyekti sifatida ishlaydi. U sinf bilan ishlaydi, ota-onalar bilan muloqot qiladi, metodik birlashmada qatnashadi, fanlararo loyihalarni tashkil etadi. STEAM muhiti esa aynan jamoada fikr ishlab chiqish, vazifani taqsimlash, rol olish, munozara yuritish va umumiy mahsulot yaratish ko'nikmalarini tarkib toptiradi. Guruh ichida bir talaba texnik yechimga, boshqasi dizayn va estetik ko'rinishga, yana biri taqdimot va didaktik izohga mas'ul bo'lishi mumkin.

XULOSA VA MUNOZARA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ijodiy kompetentlikni rivojlantirish jarayonida STEAM muhiti kuchli motivatsion resurs sifatida namoyon bo'ladi. Uning samarasi, avvalo, qiziqish uyg'otish, faoliyatga shaxsiy ma'no berish, mustaqil yechim topishga undash, hamkorlikni yo'lga qo'yish, o'z kuchiga ishonchni mustahkamlash va yaratilgan natijani ko'rish imkoniyati bilan bog'liq. Aynan mana shu omillar ichki rag'batni kuchaytirib, ijodiy fikrni barqaror faoliyatga aylantiradi. Shu bois STEAM muhitini faqat integratsiyalashgan dars shakli sifatida emas, balki pedagogik motivatsiyani boshqarish mexanizmi sifatida ham ko'rish lozim [1], [2].

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Conradty C., Bogner F.X. STEAM teaching professional development works: effects on students' creativity and motivation // *Smart Learning Environments*. 2020. Vol. 7. Art. 26. DOI: 10.1186/s40561-020-00132-9.
2. Conradty C., Sotiriou S.A., Bogner F.X. How Creativity in STEAM Modules Intervenes with Self-Efficacy and Motivation // *Education Sciences*. 2020. Vol. 10. No. 3. Art. 70. DOI: 10.3390/educsci10030070.
3. Correia M., Baptista M. Supporting the Development of Pre-Service Primary Teachers PCK and CK through a STEM Program // *Education Sciences*. 2022. Vol. 12. No. 4. Art. 258. DOI: 10.3390/educsci12040258.
4. Ortiz-Revilla J., Ruiz-Martín Á., Greca I.M. Conceptions and Attitudes of Pre-School and Primary School Teachers towards STEAM Education in Spain // *Education Sciences*. 2023. Vol. 13. No. 4. Art. 377. DOI: 10.3390/educsci13040377.
5. Yarmatov R.B., Rakhimova K.I. Integrating STEAM Education in the Development of Creativity for Future Primary School Teachers // *International Journal of Advance Scientific Research*. 2023. Vol. 3. No. 12. P. 55–58. DOI: 10.37547/ijasr-03-12-10.